

מלאכת בורר ביום טוב

מקור הדין

וזהו שלא הזכירו כלל ביום טוב בורר לאלתר או לבו ביום אלא הרי דינו כאופה ומבשל שמותר לאכול בו ביום ולשון דברי ב"ה מורה כן שאמרו בורר כדרכו ולא חלקו וזהו שבהלכות ובדברי רבינו לא נזכר חלוק זה כלל כנ"ל ועיקר: (וכן דעת ר"ה פ"ה רמ"א ב, מג"א ב, בית מאיר, פרי מגדים, משנ"ב ז)

ניפוי קמח

מחלוקת תנאים אמוראים וראשונים האם ניפוי שני צריך שינוי

4. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כט עמוד ב

תנו רבנן: אין שונין קמח ביום טוב שקדו מאתמול, וכל לשונות נפסו ליפות – אין שונין, לאפשר לו מאתמול. משום רבי פפייס ורבי יהודה בן בתירא אמרו: שונין דלויכא טרחא, ודבר הנראה הוא שזו היא פעם שניה, ואין זה כמקד לצדור. ושונין, שאם נפל לתוכן צרור או קיסם – ששונין.

תני תנא קמיה דרבינא: אין שונין בנפה קמח ביום טוב ואפילו נפל לתוכן צרור או קיסם, אבל נפל צרור או קיסם – בורר בידו. אמר ליה: כל שכן דאסור, דהוה ליה כבורר דמחזי ככור, ובורר לא מלאכה היא כהקדמה, והאונה אינו מקדק, שהרי נראה שהכל יואל ואין כאן סוכין.

דרש רבא בר רב הונא זוטא אפתחא דנהרדעא: שונין קמח ביום טוב. אמר להו רב נחמן: פוקו ואמרו ליה לאבא: שקילא טיבותך ושדי אחורי, פוק חזי כמה מהולתא נפסו הדרן בנהרדעא שטון יודעות שמוח.

דביתיה דרב יוסף נהלא קמחא בפעם השניה אגבא דמהולתא בלחורי הנפה, כדי לשטת, אמר לה: חזי, דאנא רפתא מעלייתא בעינא אי את לריכא לשטת, דשונין קמח ביום טוב. דביתיה דרב אשי נהלא קמחא אגבא דפתורא לזו האחורי, ההפך, של השולחן, והיא הייתה שונה הקמח על לחוריו משום שני, אמר רב אשי: הא דידן זו אשתי – בריתיה דרמי בר חמא, ורמי בר חמא מרא דעובדא הוה מקדק דמעשיו, ואי לא דחזיא מבי נשא לא הוה עבדא.

5. רמב"ם הלכות יום טוב פרק ג הלכה יד

הקמח אף על פי שרקדו מערב יום טוב והסיר ממנו הסוכין אין מרקדין אותו פעם שנייה ביום טוב אלא אם כן נפל בתוכו צרור או קיסם וכיוצא בהם, ואם שינה מותר כיצד כגון שירקד מאחורי הנפה או שירקד על גבי השלחן וכיוצא בשינוי זה. (וכ"כ השו"ע תק"ב)

השגת הראב"ד – הקמח אף על פי שרקדו מעיו"ט והסיר ממנו הסוכין אין מרקדין. א"א אני אומר שהלכה כרבי יהודה בן בתירא ורב פפיאס שאמרו (ביצה/כט) שונין ואם נפל בו צרור או קיסם אסור ואם שנה מותר. +

הלכה טז: במה דברים אמורים בשהאכל מרובה על הפסולת אבל אם היתה הפסולת מרובה על האוכל בורר את האוכל ומניח את הפסולת,

ואם היה טורח בברירת הפסולת מן האוכל יתר מטורח ברירת האוכל מן הפסולת אף על פי שהאכל מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת.

(ומה יסבור שיש טורח בברירת האוכל המועט?)

1. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף יד עמוד ב

משנה. הבורר קטניות ביום טוב, בית שמאי אומרים: בורר אוכל ואוכל מלקט האוכל אחד אחד מן הפסולת. ברייתא, ובית הלל אומרים: בורר כדרכו כלומר בהוצאת הפסולת, בחיקו בקנון ובתמחוי, אבל לא בטבלא ולא בנפה ולא בכברה. רבן גמליאל אומר: אף מדיח ושולה.

גמרא. תניא, אמר רבן גמליאל: במה דברים אמורים דשני צדדי הלל לטול פסולת ממש ולהשליך – כשהאכל מרובה על הפסולת, אבל פסולת מרובה על האוכל – דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת.

פסולת מרובה על האוכל (פשיטא. ר"ה) מי איכא מאן דשרי ואפילו לטלטלו, והא דטילי ליה מיעוטא לגבי רובא, והוא ליה ככוליה פסולת ולא חזי (וכ"כ הרא"ש כג) – לא צריכא, דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא. שישנו דק, והכי קאמר: במה דברים אמורים – בזמן שטורח האוכל מרובה על של פסולת, הוא דקא אמרי צדדי הלל נוטל פסולת, דמעטוי בטרחא עדיף, אבל אם טורח הפסולת מרובה על של האוכל – דברי הכל כו'.

הבנת הר"ה: בפסולת מרובה על האוכל פשוט שיבורר את האוכל מה באת לחדש? ומשיבה שמדובר שלמרות שבהוצאת האוכל פעמים שיש ריבוי טרחא, עדיין יוציא את האוכל.

רבן גמליאל אומר אף מדיח ושולה. תניא, אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: כך היה מנהגן של בית רבן גמליאל: שהיו מביינין דלי מלא עדשים ומציפין עליו מים ונותנים בו מים עד שצפים על האוכל, ונמצא אוכל למטה ופסולת למעלה. – והתניא איכא אוכל למעלה ופסולת למטה! – לא קשיא; הא בעפרא למטה מן האוכל, הא בגילי קש, למעלה מן האוכל

שיטות הראשונים בבורר ביום טוב

יש איסור בורר גם ביום טוב ורק לא גזרו בדרבנן

2. עבודת הקודש בית מועד שער א סימן ה

(א) הבורר אוכלין ביום טוב לא יבורר בנפה ובכברה לפי שזו ברירה גמורה ואסורה אפילו ביום טוב. אבל בורר הוא כדרכו בחיקו בקנון ובתמחוי שאין כאן אפילו בשבת אלא משום שבות, ביום טוב לא גזרו משום צורך אוכל נפש.

(ב) כשהוא בורר נוטל אוכל ומניח את הפסולת או פסולת ומניח את האוכל. במד"א בששניהם שוין בטורח ואפילו היה האוכל מרובה בשיעורו, אבל בזמן שהפסולת מרובה בשיעורו או מועט בשיעורו ומרובה בטורחו נוטל את האוכל ומניח את הפסולת (וכן ברמב"ם ג טז).

(ג) אימתי היתירו לבורר, כשבורר אוכל או שבורר ומניח לאכול לאלתר, אבל אם בירר והניח לבו ביום הרי זה כבורר לאוצר ובשבת חייב חטאת ולפיכך אפילו ביום טוב אסור. (וכ"כ הט"ו ג)

(ד) איזהו לאלתר כשיעור מה שמסב לאותה סעודה בלבד, ובשבת כל שבורר בכלי אפילו בקנון ובתמחוי ואפילו לאכול לאלתר אסור.

3. מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ג הלכה טו

ואני אומר כבוד הרב במקומו מונח שאין כל מה שיש בו בשבת חיוב חטאת אסור ביום טוב שהרי ברירת פסולת מתוך האוכל אפילו ביד יש בזה חיוב חטאת בשבת כנזכר פ"ח מהל' שבת וביו"ט מותרת על הדרך שנתבאר ולא אסרו נפה וכברה אלא משום דמחזי כבורר לימים מרובים וכן פירש"י ז"ל

דברים שדרך לסנן לשימוש מידי

סינון חרדל במסגרת שלו אסור כיון שנראה כבורר

6. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלד עמוד א

תנו רבנן: אין מסננין את החרדל כיון טעם במסגרת שלו ואין ממתקין אותו בגחלת. אמר ליה אביי לרב יוסף: מאי שנא מהא דתנן: נותנים ביצה במסגרת של חרדל ומסננה כחוט, לייפות מלאותיו? - אמר ליה: התם - לא מיחזי כבורר שטולה ויולאה דרך המסגרת, ואין משתייר טעם פסולת, הכא - מיחזי כבורר. (וכן בשו"ע תקי ג.)

תלית משמרת אסורה משום אוהל ונתינה לתוכה מותרת ביום טוב

7. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלז עמוד ב

משנה. רבי אליעזר אומר: תולין את המשמרת ביום טוב, ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים: אין תולין את המשמרת ביום טוב נעשה כהלל על חלל הכלי, ואין נותנין לתלויה בשבת, אבל נותנין לתלויה ביום טוב. והובא להלכה בשו"ע תקי ד כחכמים.

8. תוספות מסכת שבת דף קלז עמוד ב

תולין, אבל נותנין לתלויה ביום טוב - וצריך לפרש ולומר שאם היה עושהו מאתמול לא היה טוב כל כך וחזק והא דתניא בפרקין דלעיל (ד' קלד. ושם) דאין מסננין את החרדל במסגרת שלו ב"ט אם היה עושהו מאתמול לא היה מתקלקל.

9. מגן אברהם על הלכות יום טוב סימן תקי סעיף ג

ה אין מסננין. דמיחזי כבורר שמשליך הסובין שלו ובורר ממש לא הוי דגם הפסולת ראוי לאכילה (תו') ודוקא כשהיה אפשר לעשותו מאתמול ע"ס"ד:

10. באור הלכה סימן תקי סעיף ג

לפי דעת המחבר לעיל בסימן תצ"ה דסובר דבאוכל נפש עצמו אין לחלק ואפילו באפשר שרי א"כ ע"כ מה דאסרינן לסנן החרדל היינו משום דדרך לעשותו לימים הרבה ולכו"ע אסור וכמש"כ הר"ן גבי מיתוק החרדל וה"ה בסינון שלו.

וסינון השמרים דמותר בס"ד אף דמלאכה גמורה היא משום דעושה אותה ליומו לשתות והוי בכלל מלאכת אוכל נפש המותרות. וא"כ אין חילוק כלל בין אפשר לאי אפשר דבסינון החרדל בכל גווני אסור משום דדרך לעשותו לימים הרבה ובשמרים בכל גווני שרי.

כשיכל לברור מערב יום טוב

11. באור הלכה סימן תקי סעיף ב' אם רוצה'

אכן מה דהעיר (הט"ו ג.) דצריך לאסור מטעם דהיה אפשר לעשות מבעוד יום לכאורה הדין עמו בזה דהא כן מבואר ברמ"א סי' תצ"ה ס"א לדעת היש מחמירין דאפילו באוכל נפש עצמו כל שאפשר לעשותו מבע"י אסור כ"א ע"י שינוי ואם כן בענינו הא דמתירין פסולת מתוך אוכל דוקא כשלא היה יכול לברור מבע"י וכ"כ באמת החמד משה...

אכן מסתימת השו"ע והרמ"א משמע דיש להקל בענינו בכל גווני והטעם אפשר לענ"ד לומר דכיון דע"י שינוי כתב שם הרמ"א שמותר וכאן דבלא"ה לא התירו אלא ע"י קנון ותמחוי י"ל דזה חשיב שינוי דכדרכו הוא דוקא ע"י נפה וכברה ואף דאין זה שינוי גמור דבשבת בפסולת מתוך אוכל חייב אף בזה מ"מ לענין יום טוב חשיב שינוי וכ"ש אם בורר ביד ... וכן מוכח ג"כ במאירי שכתב בענין זה דאפילו אפשר מבע"י שרי ודעתו מבואר בכמה

מקומות בספרו דס"ל כדעת היש מחמירין הנ"ל דאף באוכל נפש אסור מדרבנן כל שאפשר מבעוד יום וע"כ כמו שכתבנו דזה חשיב שינוי.

...היוצא מדברינו דהנהוג להקל לברור קטניות פסולת מתוך אוכל אף שהיה אפשר מבעוד יום יש להם על מי לסמוך ואף בבורר להניח לסעודה אחרת [או בע"ש על שבת ועל ידי עירוב תבשילין] ומ"מ לכתחלה נכון בכגון זה שהיה אפשר לו מבעוד יום לברור האוכל מתוך הפסולת דזהו בודאי חשיב שינוי וכמדומה שכן נוהגין העולם: (וכ"כ בה"ח טז)

סיכום ההלכות

- א. ביום טוב הברירה מותרת מדין תורה ונאסרה בחלקה רק מגזירת חכמים (מ"מ ורה"פ). ויש סוברים שעיקר הברירה אסורה והתירו לצורך אוכל נפש באיסורי בורר מדרבנן (רשב"א, ט"ז).
- ב. קמח שאינו מנופה אין מנפים ביו"ט בנפה כיון שדרך לעשות כך לימים רבים ונראה שכך כוונתו, ואפילו בשינוי אסור (שו"ע תקי ב.)
- ג. קמח מנופה ניתן לנפות בשינוי כגון על גבי שולחן. ואם נתלכלך ביו"ט יכול לנפות שוב ללא שינוי.
- ד. אופן הברירה המותרת ביום טוב הוא ביד או בכלי שאינו מיועד לכך ויברור על פי מיעוט הטרחה גם אם בשל כך יברור פסולת מתוך אוכל (שו"ע תקי ב.).
- ה. יש אומרים שכשהפסולת מרובה לעולם יברור האוכל תחילה ואפילו שמרבה בטרחה (שו"ע הרב ד, כה"ח טו, שש"כ ט, ד.)
- ו. גם ביו"ט אסור לברור על ידי שריה במים והצפת הפסולת (מג"א ד.).
- ז. גם אם יכל לברור מערב יום טוב מותר מעיקר מותר לברור הפסולת מתוך האוכל ולכן מותר להוציא ביד את הפסולת מתוך האורז (אול"צ שם), וי"א שלכתחילה נכון להחמיר לברור כמו בשבת אוכל מתוך פסולת ובסמוך לבישול (ביה"ל אם רוצה).
- ח. גם כשיש רוב פסולת התערובת מותרת בברירה וטלטול (שו"ע ורה"פ) ויש אומרים שהיא מוקצת ואסורה בטלטול ובאכילה (רא"ש, ח"א פב ב.)
- ט. ברירה שהותרה ביום טוב הותרה אפילו שלא לאלתר, כל שמכין לבו ביום (מג"א ורוב האחרונים). ויש מי שמחמיר בזה (ט"ז ג.).
- י. מסגרת שדרך להשתמש בה לימים רבים כגון מסגרת של חרדל יש אומרים שאם לא יכל לסנן בה מערב יום טוב מותר לסנן בה ביום טוב (מג"א ה.). ויש אסורים (ביה"ל) ובשינוי מותר.
- יא. מסגרת שדרך להשתמש בה תמיד לאכילה מיידית, יש להתיר להשתמש בה ביום טוב (ביאור הלכה ג.). ולכן יש להתיר ביו"ט גם למחמירים שימוש בקולפן אפילו לתפול"א (שש"כ ט ד יא), הוצאת שקית תה מכוס אפילו שמטפטפת הרבה, מסגרת כוס לתמצית תה, קומקום תמצית עם מסגרת, מלחיה עם אורז וכד'.
- יב. ברירת כלים ובגדים שלא לצורך אוכל נפש נכון להחמיר בהם כמו בשבת, שלהרבה פוסקים לא אומרים 'מתוך שהותרה' במלאכת בורר. (ראה שיעור בדיון 'מתוך' ביו"ט. חוט שני קכז).
- יג. ברירת כלים לצורך אוכל נפש באופן שיכל לעשות גם מאתמול כגון סכו"ם מעורב מערב יום טוב, דינו כמו בשבת שיברור ביד את מה שצריך לשימוש ועל מנת להשתמש לאלתר.
- יד. ברירת כלים לצורך אוכל נפש באופן שלא היה אפשרות לעשות מערב יום טוב תלוי בדיון 'מכשירי' (בסימן תק"ט) שלרמ"א מותר (חוט שני קכז) ונחלקו הפוסקים בדעת השו"ע. ולכן נכון להחמיר גם בזה כמו בשבת.